

МЕДІАСОФІЯ

Visn. Lviv. Univ., Ser. Zhurn. 2022: 51; 180–186 • DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vjo.2022.51.11407>

УДК [007:17.035.3](477)"20"

УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ МЕДІАПРОСТОРИ

Микола Сергєєв

*Львівський торговельно-економічний університет
вул. Туган Барановського, 10, Львів, 79005, Україна
e-mail: nserg46@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6467-001X>*

У статті проаналізовано проблему становлення української національної ідеї у сучасному українському інформаційному просторі як еволюцію етнічної ідеї в національну. Розглянуто формування та історичне функціонування національної ідеї на різних етапах становлення Української держави.

Створено логічну конструкцію розвитку українського суспільства у сучасних умовах.

Ключові слова: етнос, нація, держава та її атрибути, свобода, демократія, політика, як концентроване відображення економіки, гомогенне суспільство.

Постановка проблеми

У інформаційному розумінні (за І. Кантом), сутність ідеї відображає як трансцендентальні, так і трансцендентні аспекти свідомості. Трансцендентальне – те, що зумовлює природну можливість людини щодо пізнання, але не є власне знанням. Трансцендентна властивість відображає межу, ступінь та обсяг одержаного знання. За межею пізаного існує світ непізаного, який людина прагне пізнати. Як образно висловився Сократ, людина повинна знати те, що вона не знає. Отже, зміст ідеї, української національної ідеї зокрема, завжди є невичерпним, що й зумовлює актуальність її подальшого вивчення.

Сучасна українська філософська думка намагається позбутися вад і стереотипів односторонньої орієнтованості її ідеї «на Схід» і робить спробу утвердження у свідомості громадян України європейського орієнтиру розвитку.

Завданням цієї статті є аналіз особливостей формування української національної ідеї в сучасних умовах та у визначенні її змісту в контексті становлення української держави та тих геополітичних змін, які відбулися після захоплення Росією Криму: війни на Сході України, визнання Білоруссю Криму російським та виходу Росії з Нормандського формату.

Аналіз досліджень і публікацій

На початку та у середині XIX століття українська національна ідея виходить з побутової сфери існування і розвивається у складному процесі пробудження національної свідомості, у стосунках і відносинах патріотично налаштованих громадян національних окраїн імперії утверджуються образи її філософського осмислення. Теоретичне доведення нового світобачення відбувалося впродовж усього часу формування Української держави від Малоросії до України і презентує її фактичну боротьбу за незалежність. Велику роль у творенні української національної ідеї відіграли представники Кирило-Мефодіївського братства – В. Антонович, М. Гулак, П. Куліш, М. Костомаров та ін., які бачили Україну у складі федерації слов'янських держав імперії.

Видатні діячі українського національно-визвольного руху, як-от: М. Міхновський, Ю. Бачинський, Д. Донцов, І. Лисяк-Рудницький, інші письменники, політичні діячі та вчені, бачили Україну соборною і незалежною державою, на кшталт незалежних країн Європи.

І. Белебева у статті «Нація і націоналізм: від націоналізму до національної ідеї», опублікованій у 2014 році, надав 109 дефініцій української національної ідеї¹. Різноманітні проблеми сучасної української ідеї відображено у працях таких авторів: С. Вовканич, М. Шморгун, Б. Колос, М. Кітов, П. Мисловський. Отже, дискурс національної ідеї у науковому обігу доволі суперечливий. Сьогодні, як стверджує С. Вовканич, українці повинні виробити єдину національну ідею, яка має стати духовним кодом знеособлення української нації, «адже саме примусові перерви в ... розвитку батьківської традиції ... голодомори ... насильницькі виселення стали смертоносними і найбільш деукраїнізували соціум, спотворили його мислення та зросійщили інформаційний простір»².

Мета дослідження – визначити основний зміст української національної ідеї в системі сучасного державотворення, адекватний відтворенню у нашій свідомості нової об'єктивної дійсності, коли пізнавальний образ суб'єкта (людини) відображає справжній стан об'єкта – суспільства.

Теоретико-методологічною основою логічної конструкції цього процесу могла би бути концепція поєднання логічного та історичного підходів, коли «бути українцем – означає бути українцем у повному сенсі цього слова».

Основні результати дослідження

Від моменту проголошення УНР та ЗУНР у 1918 році до розвитку української національної ідеї в добу СРСР минуло чимало часу. Кардинально змінилася геополітична мапа світу, дійшов занепаду Радянський Союз, Україна опинилася в центрі боротьби за виживання і наодинці змушена відповідати на нові виклики часу.

Розглянемо цю тезу докладніше.

Розроблена українською філософською думкою, національна українська ідея (НУІ) сформувалася в умовах утиску з боку країн-поневолювачів. Вона стала відображенням історичного протистояння українців не тільки російському імперіалізму, як і австро-угорському, а й польському, румунському, угорському та чехословацькому політико-економічному визискуванню та національному приниженню, а також –

¹ Вовканич, С. (2016). «Аксіологія української ідеї: новітні виклики і загрози», *Українська національна ідея*, вип. 2, Ліга-Прес, Львів, с. 101.

² Там само.

у більш сучасному вимірі – протистояння між політикою США і Росії, США та ЄС, Росії та СНД тощо на теренах самої України (політика багатовекторності). НУІ – інтегральне поняття, що акумулює процеси формування теорії і віддзеркалює погляди видатних українських мислителів на місце й роль українства у становленні та розвитку незалежної української держави. Як підкреслює О. Забужко, «...уся українська філософська, історична, соціологічна думка минулого і нашого століття (включаючи діаспору) пронизана сакральною ідеєю націоналізму»³.

І. Лисяк-Рудницький вважав український інтегральний націоналізм чинником «диктаторської, однопартійної держави». Свою ідеологію апологети націоналізму розуміли як обов'язкову для всіх верств населення ідею. Націоналістичний рух не обмежувався суто політичним завданням, а намагався керувати й культурним процесом у державі: релігією, літературою, мистецтвом, молодіжним рухом. Основним рушієм українського інтегрального націоналізму був пафос національно-визвольної боротьби на зразок тогочасних рухів і режимів (переважно у ритуалах та риторичі), що утверджувалися тоді на Заході. Тому українська національна ідея, за слушним визначенням О. Забужко, відобразила «...синтетичний погляд на свою національну (етнічну) спільноту як на єдиний, розгорнутий у соціальному часі й «соціалізованому» просторі, континуум, який ми називаємо, в дусі традиційної філософсько-класичної термінології, національною ідеєю»⁴. Ця ідея несе тягар інерції політизованого слововжитку, що асоціюється з тотальним націоналізмом Д. Донцова. Вона не спромоглася вбезпечити суверенітет власній державі (свого часу) і стала *ultima thule* – крайньою межею, до якої повсякчас симптоматично збігає будь-яка її масштабніша рефлексія⁵. Ось чому дуже важливо з'ясувати, чим вона має бути для України та українців сьогодні.

Історично українська національна ідея формувалася як комплекс вірувань, духовне кредо та концепт духовного потенціалу, який мобілізує людину на здобуття європейського майбутнього українського народу акумулюючи такі пріоритети, як соборність, державоцентричність, незалежність. Найбільш органічною формою втілення цієї ідеї, тобто переходу в дійсність, з часів Сократа є діалог. Прямий або опосередкований, живий або текстуальний, відкритий або прихований: «...з іншими мислителями (тут навіть не так важливо – сучасниками чи попередниками) справді виявляється домінуючою формою життя філософських систем»⁶. Ця діалогічність у різні часи та в різних країнах співіснувала по-різному, різною вона є і в українській національній ідеї.

Ідея – це вища форма духовно-пізнавальної діяльності людини, що відображає найголовніші закономірності функціонування суспільства, які дають змогу обрати оптимальні моделі для його прогресу. За образним висловлюванням Карла Поппера, справжніми діючими суб'єктами історії є «...або Великі нації і їхні лідери, або Великі класи і Великі ідеї»⁷. У цьому контексті ідея поєднує в собі як об'єктивне, так і

³ Забужко, О. (1992). Філософія української ідеї та європейський контекст, Наукова думка, Київ, с. 415.

⁴ Там само, с. 11.

⁵ Там само, с. 12.

⁶ Аляев, Г. (2002). *Філософський універсум С. Л. Франка. Персоналістична метафізика всеєдності в горизонтах нової онтології XX століття: Монографія*, вид-во «ПАРАПАН», Київ, с. 7.

⁷ Поппер, К. (1992). *Открытое общество и его враги. Т. I.: Чары Платона; пер. с англ.; под ред. В.А. Садовского*, Феникс, Москва, с. 38.

суб'єктивне знання про дійсність. Проте, як справедливо констатує Роджер Скратон, «...щоб стати частиною історії філософії, ідея мусить мати неперехідне філософське значення, здатне пробудити дослідницький дух у сучасній людині й подати себе як щось, що потребує доведення ... щоб належати до історії ідей, ідея мусить лише мати історичний вплив на людські справи. Історія філософії має зважати також і на ідею у зв'язку з аргументацією на її підтримку»⁸. У наведених висловлюваннях Р. Скратона є основні носії та форми діалогу: людина, нація, клас, громадська думка, держава, від взаємодії яких залежить формулювання і провадження ідеї. Однак ці складові, хоч і основні, – не всі, що вичерпують і репрезентують поняття ідеї. Адже ідея – це не тільки спосіб пізнання і перетворення дійсності, а також і зовнішній вигляд, вид, тип, рід, якість, образ та форма самоорганізації свідомості. Те, про що ми думаємо, є змістом, суттю. А те, у який спосіб це робимо, – це форма ідеї. Кожна ідея включає в себе властиві окремій людині риси: етнічні, ментальні, релігійні та ін., які розвиваються в певних географічних умовах. Це те, що деякі дослідники називають сьогодні етос, етнос та екос. Етос включає в себе інтегральні традиції та звичаї, релігію, міфи, легенди, свідомість, самосвідомість, підсвідомість тощо. Етнос репрезентує всю сукупність расових особливостей фізичної будови, психіки, мови людини. Екос уособлює природно-географічне середовище з кліматичними та екологічними особливостями життя та побуту народів.

Однак «... ідеї самі по собі нічого не можуть здійснити... окрім спростування власне ідей... для їх реалізації потрібні люди, які повинні застосувати практичну силу»⁹. З погляду формування багатогранності дефініції, вважаю, що й цей погляд теж важливий, тим паче, що одним з ключових термінів тут знову ж таки є «сила». Тобто ідея має смисл тоді, коли її можна реалізувати і коли вона пов'язана із практичною здатністю людини до її провадження передовсім у слові. За образним висловлюванням Мартіна Гайдеггера, «лише слово дає змогу речі ... існувати як річ»¹⁰. Саме тому українська національна ідея ґрунтується на певних засадах, що акумулюють такі пріоритети: Україна соборна; Україна українська; Україна гомогенна, гідна нації та людства держава; Україна реінтегрована в межах територіальної цілісності України.

Соборність української національної ідеї – не тільки економічний, географічний чи культурний атрибут національної ідеї, а також її спроможність побудувати національну Українську державу за допомогою консолідації всіх громадян, які проживають у різних регіонах України.

Українська – означає самодостатність української спільноти, яка здатна зберегти титульну українську націю та зробити Україну українською на кшталт «Зробимо Польщу Польщею».

Гомогенна, гідна людини держава – передбачає поступову інтеграцію неукраїномовних громадян України в політичну українську націю, духовно-ментальну та морально-політичну єдність українського народу, що здатна сформувати єдиний мовно-інформаційний та культурно-релігійний простір на її теренах.

⁸ Скратон, Р. (1998). *Коротка історія новітньої філософії. Від Декарта до Вітгенштайна*, Основи, Київ, с.18.

⁹ Ленин, В. (1979). *Философские тетради*, Политиздат, Москва, стр. 27.

¹⁰ Гайдеггер, М. (2007). *Дорогою до мови / Переклав з нім. В. Кам'янець*, Літопис, Львів, с. 16.

Реінтегрована – у межах територіальної цілісності країна включає в себе повернення до її складу тимчасово окупованих територій Автономної республіки Крим, районів Луганської та Донецької областей.

Вирішення завдань коригування змісту сучасної української національної ідеї, у зв'язку із цим, великою мірою залежатиме від рівня політичної волі та економічної «свободи», яка буде сформована українським етнічним ядром. Ця свобода не може бути побудована на позиціях тої чи іншої політичної партії чи регіону. Модерна українська національна ідея реально можлива тільки на засадах розуміння України як єдиної, з багатьма культурними та релігійними відмінностями, країни.

Кожна національна ідея включає в себе розуміння та відображення еволюції «до нації» в етнос, етносу – в націю, нації – в суспільно-політичний лад – національну державу. Як справедливо висловився британець Е. Сміт, нація має викувати зв'язну міфологію й символізм культурно-історичної спільноти, що стане єдиною умовою виживання та єдності «... навіть там, де майбутня нація не може похвалитися жодними етнічними попередниками, що мали б якусь вагу, і де етнічні зв'язки неясні або й вигадані, потреба викувати, байдуже, з яких культурних елементів, зв'язну міфологію, й символізм культурно-історичної спільноти всюди стає найголовнішою умовою національного виживання та єдності, без етнічного родоvodu майбутня нація розпадеться»¹¹.

Висновки і перспективи дослідження

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що логіка історичного розвитку української національної ідеї відкриває тільки одну модель її суспільно-політичного майбутнього, яка постала домінантою та передбачає необхідність інтеграції України в європейську та світову спільноту. Цей шлях вимагає морально-політичної готовності усього українського суспільства щодо його реалізації, унеможливорює появу будь-яких інших – зокрема, альтернативних ідей. Вирішення завдання євроінтеграції ускладнює потреба повернути Україні тимчасово окуповані території Криму, районів Луганської та Донецької областей. Звісно, така логічна конструкція призведе до значної залежності України від політики, яку проводять країни Європи та США щодо неї, посилить політичне та економічне напруження у суспільстві, можливо, сприятиме (тимчасово) остаточному розірванню економічних стосунків з Росією, закриттю неконкурентних виробництв, відтоку робочої сили на Захід. Проте ця модель розвитку, на нашу думку, загострить конкурентну боротьбу в усіх галузях суспільно-політичного життя України та постане умовою появи більш адекватної для розвитку українського суспільства української національної ідеї.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Аляєв, Г. (2002). *Філософський універсум С. Л. Франка. Персоналістична метафізика всеєдності в горизонтах нової онтології ХХ століття: Монографія*, вид-во «ПАРАПАН», Київ, 368 с.
2. Вовканич, С. (2016). «Аксіологія української ідеї: новітні виклики і загрози», *Українська національна ідея*, вип. 2, Ліга-Прес, Львів, с. 100-115.
3. Гайдеггер, М. (2007). *Дорогою до мови / Переклав з нім. В. Кам'янець, Літопис*, Львів, 232 с.

¹¹ Сміт, Е. (1994). *Національна ідентичність*, Основи, Київ, с. 51.

4. Жулинський, М. (1992). «Концепція національної культури Михайла Грушевського», *Київська старовина*, № 6, с. 2-6.
5. Забужко, О. (1992). *Філософія української ідеї та європейський контекст*, Наукова думка, Київ, 144 с.
6. Каганець, І. (2005). *Нація золотих комірців. Психоінформаційна концепція України*, Мандрівець, Тернопіль, 208 с.
7. Канигін, Ю. (2002). *Шлях Аріїв*, Україна, Київ, 445 с.
8. Кант, І. (2008). *Критика чистого розуму*, ЕКСМО, Москва, 735 с.
9. Кремень, В., Табачник, Д., Ткаченко, В. (1996). *Україна: альтернативи поступу. Критика історичного досвіду*, ARC-UKRAINE, Київ, 778с.
10. Ленин, В. (1979). *Філософские тетради*, Политиздат, Москва, 751 с.
11. Моця, О. (1991). «У пошуках історичної правди («круглий стіл»», *Український історичний журнал*, №10, с. 3-10.
12. Наконечний, Є. (2003). *Украдене ім'я: чому русичі стали українцями*, Піраміда, Львів, 352 с.
13. Паїк, В. (1995). *Корінь безсмертної України і українського народу*, Червона калина, Львів, 237 с.
14. Поппер, К. (1992). *Открытое общество и его враги. Т. I.: Чары Платона; пер. с англ.; под ред. В.А. Садовского*, Феникс, Москва, 448 с.
15. Скратон, Р. (1998). *Коротка історія новітньої філософії. Від Декарта до Вітгенштайна*, Основи, Київ, 331 с.
16. Сміт, Е. (1994). *Національна ідентичність*, Основи, Київ, 224 с.
17. Шморгун, О. (1998). «Національна ідея в контексті загальносоціологічного аналізу», *Розбудова держави*, № 11-12, с. 3-23.

REFERENCES

1. Aliaiev, H. (2002). *Filosofskyi universum S. L. Franka. Personalistychna metafizyka vseiednosti v horyzontakh novoi ontolohii KhKh stolittia: Monohrafiia*, vyd-vo «PARAPAN», Kyiv, 368 s.
2. Vovkanych, S. (2016). «Aksiolohiia ukrainskoi idei: novitni vyklyky i zahrozy», *Ukrainska natsionalna ideia*, vyp. 2, Liha-Pres, Lviv, s. 100-115.
3. Haidehher, M. (2007). *Dorohoiu do movy / Per. z nim. V. Kamianets*, Litopys, Lviv, 232 s.
4. Zhulynskiy, M. (1992). «Kontseptsiiia natsionalnoi kultury Mykhaila Hrushevskoho», *Kyivska starovyna*, № 6, s. 2-6.
5. Zabuzhko, O. (1992). *Filosofiiia ukrainskoi idei ta yevropeyskyi kontekst*, Naukova dumka, Kyiv, 144 s.
6. Kahanets, I. V. (2005). *Natsiia zolotykh komirtsiv. Psykhoinformatsiina kontseptsiiia Ukrainy*, Mandrivets, Ternopil, 208 s.
7. Kanyhin, Yu. (2002). *Shliakh Ariiv*, Ukraina, Kyiv, 445 s.
8. Kant, Y. (2008). *Krytyka chystoho razuma*, ЭКСМО, Moskva, 735 s.
9. Kremen, V., Tabachnyk, D., Tkachenko, V. (1996). *Ukraina: alternatyvy postupu. Krytyka istorychnoho dosvidu*, ARC-UKRAINE, Kyiv, 778s.
10. Lenyn, V. (1979). *Fylosofskye tetrady*, Polytyzdat, Moskva, 751 s.
11. Motsia, O. (1991). «U poshukakh istorychnoi pravdy («kruhlyi stil»», *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, №10, s. 3-10.

12. Nakonechnyi, Ye. (2003). *Ukradene im'ia: chomu rusychi staly ukrainsiamy*, Piramida, Lviv, 352 s.
13. Paik, V. (1995). *Korin bezsmertnoi Ukrainy i ukrainskoho narodu*, Chervona kalyna, Lviv, 237 s.
14. Popper, K. (1992). *Otkrytoe obshchestvo i ego vrahы. T. I.: Chary Platona; per. s anhl.; pod red. V.A. Sadovskoho*, Fenyks, Moskva, 448 s.
15. Skraton, R. (1998). *Korotka istoriia novitnoi filosofii. Vid Dekarta do Vithenshtaina*, Osnovy, Kyiv, 331 s.
16. Smit, E. (1994). *Natsionalna identychnist*, Osnovy, Kyiv, 224 s.
17. Shmorhun, O. (1998). «Natsionalna ideia v konteksti zahalnosotsiolohichnoho analizu», *Rozbudova derzhavy*, № 11-12, s. 3-23.

UKRAINIAN NATIONAL IDEA IN THE MODERN UKRAINIAN MEDIA SPACE

Mykola Serheyev

*Lviv University of Trade and Economics,
street Tugan Baranovsky, 10, Lviv, 79005
e-mail: nserg46@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-6467-001X>*

M. Sergeyev's article "Ukrainian National Idea in the Modern Ukrainian Media Space" states that modern Ukrainian philosophical thought tries to get rid of the flaws and stereotypes of its one-sided orientation "to the East" and tries to establish a European orientation in the minds of Ukrainian citizens.

The theoretical proof of the new worldview took place throughout the formation of the Ukrainian state from Little Russia to Ukraine and presents its actual struggle for independence.

It is an integral concept that reflects the process of forming theories and views of prominent Ukrainian thinkers on the place and role of Ukrainians in the becoming and development of an independent Ukrainian state. As O. Zabuzhko emphasizes, "all Ukrainian philosophical, historical, sociological thought of the past and our centuries (including the diaspora) is permeated with the sacred idea of nationalism".

The author concludes that the logic of the historical development of the Ukrainian national idea reveals only one model of its socio-political future, which implies the need for Ukraine's integration into the European and world community. This path requires the moral and political readiness of the entire Ukrainian society for its implementation and prevents the emergence of any other - alternative ideas. Solving this problem is complicated by the need to return to Ukraine the temporarily occupied territories of Crimea, Luhansk and Donetsk regions. Of course, this model will lead to significant political and economic tensions in society (the final severance of economic relations with Russia, the closure of non-competitive industries, the outflow of labor to the west). At the same time, the orientation of the Ukrainian national idea to the west will increase competition in all branches of production and will be a condition for further self-improvement of Ukrainian society.

Key words: ethnos, nation, state and its attributes, freedom, democracy, politics as a concentrated reflection of the economy, homogeneous society.